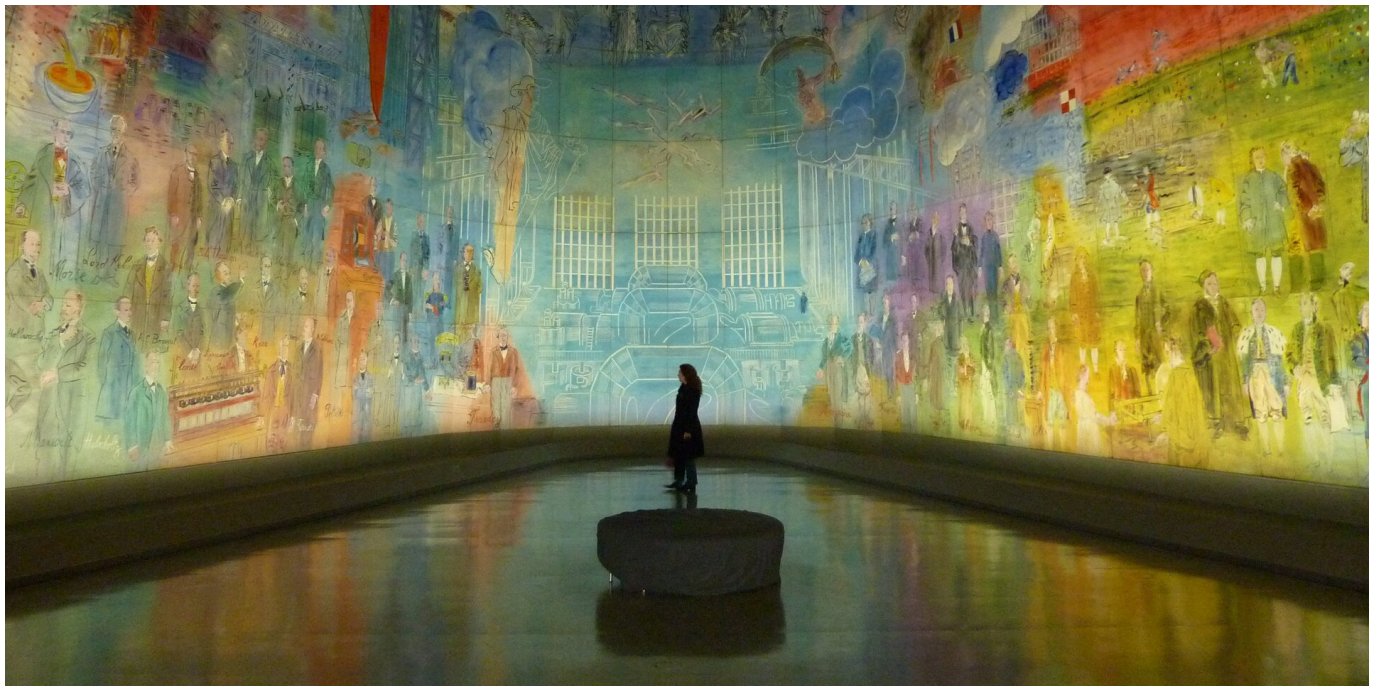

Filozofia postmodernistyczna

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Trzy najdziwniejsze słowa*, [w:] Wisława Szymborska, *Widok z ziarnkiem piasku*, Poznań 1996, s. 66.
- Źródło: Umberto Eco, *Poetyka dzieła otwartego*, [w:] *Dzieło otwarte. Forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych*, tłum. J. Gałuszka, Warszawa 1994, s. 27–35.
- Źródło: Umberto Eco, *Poetyka dzieła otwartego*, [w:] tegoż, *Dzieło otwarte. Forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych*, tłum. J. Gałuszka, Warszawa 1994, s. 23–27.
- Źródło: Umberto Eco, *Poetyka dzieła otwartego*, [w:] tegoż, *Dzieło otwarte. Forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych*, tłum. J. Gałuszka, Warszawa 1994, s. 26.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

W połowie XX wieku filozofia zaczęła się drastycznie zmieniać. Odrzuciła stanowiska wypracowane przez filozofię klasyczną. Przestała poszukiwać uniwersalnych prawd i ewoluowała z pragnienia stworzenia systemu absolutnego w stronę relatywizmu i pluralizmu. Postmodernistyczna filozofia zrezygnowała z monologu na rzecz dialogu z odbiorcą i zaczęła odwoływać się do jego intuicji i wyobraźni. Za zmianami filozoficznymi podążały zmiany w kulturze i sztuce. Postmodernistyczni twórcy przejęli z nowych koncepcji filozofii jej główne idee. Przestali narzucać wszystkim swój własny punkt widzenia i oddali interpretację swoich dzieł odbiorcom.

Twoje cele

- Wymienisz podstawowe założenia filozofii postmodernistycznej.
- Zrozumiesz, jaki wpływ na sztukę wywarła filozofia postmodernistyczna.
- Przeanalizujesz fragmenty *Dzieła otwartego* Umberto Eco.
- Wyjaśnisz założenia estetyki dzieła otwartego Umberto Eco.

Filozofia postmodernistyczna

Na postmodernizm wpływ wywarł również **feminizm**, który otworzył współczesnym filozofom nieznaną wcześniej przestrzeń dyskusji na temat tradycyjnych i kulturowych ról społecznych.

Źródło: dostępny w internecie: Pixabay, domena publiczna.

stworzenia czegokolwiek nowego. Postmodernizm zmienił więc tendencje w sztuce, zmuszając twórców i odbiorców do wyzbycia się wszelkich schematów myślenia. Myśliciele postmodernistyczni uważali, że nie istnieje żaden powszechny system wartości i nie ma już jednego ustalonego sensu.

Myśl ponowoczesna zanegowała metodę filozoficzną wzorowaną na nauce. Przede wszystkim postmodernizm odrzucił przekonanie, że we wszystkich wytworach kultury istnieje uniwersalny system wzajemnie powiązanych ze sobą relacji i elementów. Źródeł postmodernizmu można poszukiwać w wielu nurtach filozofii XX wieku, takich jak **egzystencjalizm**, **psychoanaliza** czy **pragmatyzm**. Za egzystencjalizmem postmodernizm uznawał ludzkie doświadczenie za centrum filozoficznej problematyki oraz przekonanie o braku obiektywnego, nadrzędnego, zwłaszcza religijnego sensu ludzkiego życia i istnienia ludzkiej kultury. Za psychoanalizą interesował się sferą nieświadomości człowieka i wpływem kultury na ludzkie działanie. Z pragmatyzmem łączył go relatywizm i przekonanie o niemożliwości dotarcia do obiektywnej prawdy o rzeczywistości.

Postmodernizm filozoficzny charakteryzuje się następującymi cechami:

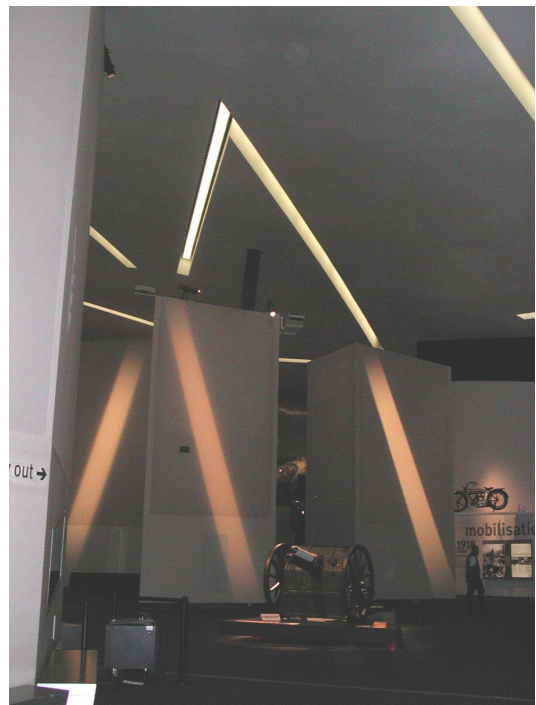
Postmodernizm (łac. *post* – po) wyrósł z opozycji pomiędzy nowoczesnością i ponowoczesnością. Zbigniew Bauman – polski socjolog, przedstawiał ponowoczesność jako „płynną nowoczesność”. Bauman zauważył, że pojawiała się niestabilność ładu społecznego, etnicznego i państwowego w epoce globalizacji, swobodnego przepływu ludzi w świecie i umiędzynarodowionego kapitału. W epoce ponowoczesnej według Baumana dominuje pluralizm głosów, który zastąpił dotychczasowe przekonanie o istnieniu obiektywnej prawdy.

Postmodernistyczni filozofowie pisali o końcu człowieka, którego rzeczywistość zmieniała się nieodwołalnie. Twierdzili, że wszystko, co istnieje w ludzkiej kulturze już wcześniej było i nie ma możliwości

- wyrósł ze sprzeciwu wobec tradycji filozofii, można go określić jako pewnego rodzaju sceptyczny dystans w stosunku do wszelkich mocnych i apodyktycznych teorii,
- nie tworzy systemu ani systemów filozoficznych, koncentruje się na aspektach, fragmentach, elementach rzeczywistości, rezygnując z ambicji opisania całości,
- odrzuca możliwość stworzenia jednego ogólnego opisu rzeczywistości (który postmoderniści nazywają **metanarracją**), przyjmuje za to wielość i różnorodność takich opisów, jest nastawiony na dialog różnych racji i opinii, dopuszcza różne punkty widzenia, stanowiska i rozstrzygnięcia,
- dotyczy głównie filozofii „praktycznej” – estetyki, etyki, polityki, filozofii społecznej,
- ma przede wszystkim wymiar humanistyczny – koncentruje swe zainteresowania na świecie kultury i człowieka jako twórcy tej kultury,
- głosi relatywizm poznawczy (przekonanie o względności wszelkich twierdzeń na temat rzeczywistości),
- wyraża przekonanie o płynności, zmienności i względności rzeczywistości, która nas otacza,
- akcentuje subiektywne aspekty doświadczania świata przez człowieka,
- chętnie posługuje się językiem literackim, eseistycznym.

Sztuka postmodernistyczna

Twórcy postmodernistyczni podążając za filozofią ponowoczesności, zrezygnowali z poszukiwania tego, co nowe i oryginalne. W postmodernizmie największe znaczenie miały naśladownictwo, powtórzenia, reinterpretacja, parodia, przekształcenia. Twórcy postmoderniści nie szukali uniwersalnej prawdy. Nie inspirowała ich nauka czy filozofia. Pozwalali sobie tylko na flirt z nimi, często sprowadzając je do żartu, kultury masowej a nawet kiczu. Z jednej więc strony odrzucali tradycję i drwili z niej, z drugiej zaś starali się ukazać w niej to, co przyjemne, radosne i intrygujące. Ideą sztuki postmodernistycznej był eklektyzm, który czerpał pełnymi garściami z tego, co już się wydarzyło. Twórcy prowadzili ironiczną grę ze znanymi stylami i autorami. Nie poszukiwali nowego stylu, lecz mieli świadomość, że wszelkie modele zostały

Wnętrze Imperial War Museum North w Manchesterze, zaprojektowane przez słynnego współczesnego polsko-amerykańskiego architekta Daniela Libeskinda (ur. 1946), uważanego za jednego z najważniejszych przedstawicieli postmodernistycznej estetyki – dekonstruktywizmu w architekturze. Na zdjęciu widać eksponaty historii wojny zaprezentowane w sposób ukazujący ich

wyczerpane, wykorzystane i nie istnieją już nieodkryte idee i techniki. Korzystano więc z istniejących już technik, lecz znaczenie twórcy jako nadającego sens swojemu dziełu przestało się liczyć. Twórca w postmodernizmie oddawał swoje dzieło w ręce odbiorcy. odtąd w rękach widza, czytelnika, słuchacza pozostawała decyzja, jaki wybierze sposób interpretacji dzieła.

nowe znaczenia w nowoczesnym budynku i niecodziennym oświetleniu.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

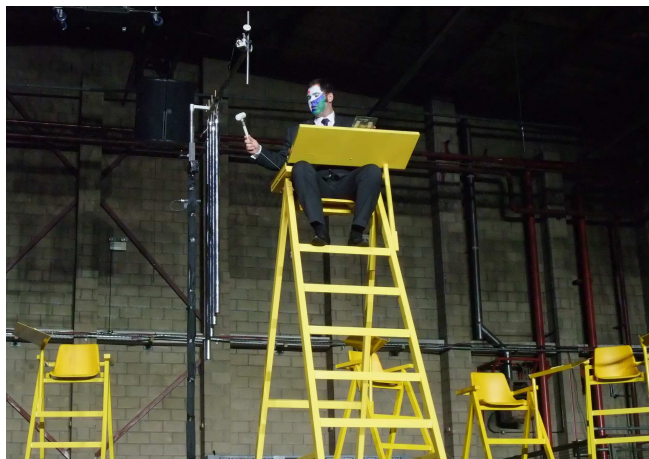
Poetyka dzieła otwartego

Przemianom społecznym i kulturowym epoki postmodernizmu towarzyszą zatem przemiany w estetyce. Jedną z najistotniejszych koncepcji dotyczących zmian w tej estetyce jest model „**dzieła otwartego**” Umberto Eco (1932–2016) – włoskiego filozofa, historyka, semiologa, pisarza i krytyka literackiego. Zawarł ją w książce *Dzieło otwarte. Forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych* (1962). Pisał w niej:

((Umberto Eco

Poetyka dzieła otwartego

Pośród utworów współczesnej muzyki instrumentalnej można wyróżnić grupę kompozycji mających wspólną cechę: oto pozostawiają one wyjątkowo wiele swobody wykonawcy, który nie tylko może, jak w muzyce tradycyjnej, interpretować wskazówki kompozytora zgodnie z własną wrażliwością, ale ponadto ma prawo, a nawet powinien oddziaływać na formę dzieła, określając w akcie twórczej improwizacji wartość nut czy następstwo dźwięków. [...] We wszystkich tych przypadkach [...] natychmiast uderza ogromna różnica między tym typem przekazów muzycznych a przekazami, do których przyzwyczała nas tradycja klasyczna. Mówiąc prościej różnicę tę można określić następująco: dzieło muzyki klasycznej, np. fuga Bacha, *Aida* czy *Święto wiosny*, było zespołem dźwięków

Na zdjęciu kadr z pierwszej sceny postmodernistycznej opery *Środa* z cyklu operowego *Światło* Karlheinz Stockhausena, wystawionej w operze w Birmingham w 2012 roku. Źródło: Jerome Kohl, , Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

zorganizowanych przez kompozytora w sposób określony i zamknięty oraz przekazywanych za pomocą znaków umownych, które miały tak pokierować wykonawcą, aby ten wiernie odtworzył kształt zrodzony w wyobraźni autora. Nowe dzieła muzyczne nie tworzą natomiast przekazów określonych i skończonych, nie mają kształtu jednoznacznego, lecz dają możliwość tworzenia różnych form, zależnie od inicjatywy wykonawcy. Nie są to zatem dzieła skończone, które należy poznać i odtworzyć w określonym kształcie, ale dzieła „otwarte”, którym ostateczną formę nadaje interpretator [...]. Dzieło sztuki jest z jednej strony przedmiotem tak skomponowanym przez autora, aby każdy odbiorca mógł [...] odtworzyć sobie jego oryginalny kształt, stworzony w wyobraźni twórcy. [...] Z drugiej jednak strony [...] odtworzenie pierwotnego kształtu dzieła dokonuje się z określonej, indywidualnej perspektywy. Wartość estetyczna dzieła jest tym większa, im bogatsze są możliwości jego interpretacji [...]. W tym sensie każde dzieło sztuki, ukończone i zamknięte niby doskonale zbudowany organizm, jest równocześnie dziełem otwartym, poddającym się stu różnym interpretacjom [...]. Oczywiście dzieła [Beria albo Stockhausena](#) są „otwarte” w sensie mniej metaforycznym, bardziej konkretnym. Są to dzieła „niedokończone”, które autor zdaje się powierzać odbiorcy niby części jakiegoś mechanizmu, nie troszcząc się jakby o ich dalszy los.

Źródło: Umberto Eco, *Poetyka dzieła otwartego*, [w:] tegoż, *Dzieło otwarte. Forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych*, tłum. J. Gałuszka, Warszawa 1994, s. 23–27.

Słownik

egzystencjalizm

(łac. *existentia* – istnienie) ruch filozoficzny powstały w latach 30. XX wieku w Europie, który w centrum zainteresowania stawiał problematykę ludzkiego istnienia w świecie, zwłaszcza jego sensu i konsekwencji etycznych

feminizm

(łac. *femina* – kobieta) szereg ruchów o charakterze politycznym, społecznym, kulturowym i intelektualnym, które łączy idea walki o równość płci

pragmatyzm

(łac. *praxis* – praktyka) kierunek filozoficzny powstały w XIX wieku w USA, uznający, że skuteczność działania jest podstawowym kryterium jego oceny; pragmatyzm przyjmuje, że prawdziwe jest to, co jest użyteczne w działaniu, co pozwala człowiekowi skutecznie działać w rzeczywistości

psychoanaliza

(gr. *psyche* – dusza; *analysis* – analiza) powstała na początku XX wieku teoria antropologiczna i psychologiczna, podkreślająca udział ludzkiej nieświadomości w działaniu człowieka

metanarracja

(gr. *meta* – poza; łac*. *narratio* –* opowiadanie*)* narracja nadrzędna zwana też wielką opowieścią o świecie i człowieku; ogólny opis rzeczywistości człowieka będący podstawą kształtowania subiektywnych sądów na temat rzeczywistości, który stanowi ostateczny punkt odniesienia wszelkiej wiedzy; w filozofii postmodernizmu głoszone rozbicie jednolitej, sensownej wizji świata na wielość takich wizji obecnych w tekstach pojedynczych osób lub grup społecznych

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją i odpowiedz, jakie idee postmodernizmu dostrzegasz w kulturze i sztuce.

Polecenie 2

Opisz związek między poetyką dzieła otwartego a ideami filozoficznego postmodernizmu.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Do jakich koncepcji nawiązują w swoich rozważaniach filozofowie postmodernistyczni?
Zaznacz poprawne odpowiedzi.

- ☐ Kultura wpływa na ludzkie działanie.
- ☐ Nie istnieje obiektywna prawda.
- ☐ Nie istnieje obiektywny i nadrzędny sens ludzkiego życia i istnienia ludzkiej kultury.
- ☐ Istnieje uniwersalny system wzajemnie powiązanych ze sobą relacji, które tworzą kulturę.

Ćwiczenie 2

Zaznacz poprawne odpowiedzi. Przekonaniami postmodernistycznymi są twierdzenia, iż:

- ☐ przedmiotem poznania filozoficznego powinna być przede wszystkim nauka.
- ☐ poznanie jest względne, zależne od różnych punktów widzenia.
- ☐ nie ma współcześnie jednej nadrzędnej narracji o rzeczywistości.
- ☐ ludzkiemu poznaniu dostępne są tylko fragmenty rzeczywistości.

Ćwiczenie 3

Zaznacz poprawną odpowiedź. Pojęcie *płynna* nowoczesność oznacza:

☐ niepewność prawa państwowego we współczesnym świecie.

☐ niestabilność ładu społecznego w epoce globalizacji.

☐ różnorodność ustrojów politycznych współczesnego świata.

☐ zmienność świata zachwianej równowagi w przyrodzie.

Ćwiczenie 4

Oznacz prawdziwość lub fałszywość zdań z perspektywie sztuki postmodernistycznej.

	prawda	fałsz
Sztuka postmodernistyczna poszukuje nowości i oryginalności.	☐	☐
Artyści sztuki postmodernistycznej często tworzą dzieła na granicy kiczu.	☐	☐
Sztuka ma dawać człowiekowi radość.	☐	☐
W sztuce najważniejsza jest jasna forma przekazu.	☐	☐
Najważniejszym odnośnikiem i uniwersalnym modelem pozostaje sztuka antyczna.	☐	☐
Twórca nie narzuca swojej wizji świata odbiorcy. Odbiorca sam interpretuje dzieło.	☐	☐

Ćwiczenie 5

Przyporządkuj cechy dwóm typom dzieła sztuki omawianym przez Umberto Eco w cytowanych fragmentach *Dzieła otwartego*:

dzieło klasyczne (zamknięte)

interpretacja zależna od sensu
nadanego przez twórcę

konieczność zaangażowania
inwencji odbiorcy

dzieło nowoczesne (otwarte)

interpretacja zależna od
twórczych możliwości odbiorcy

zbiór wskazówek pozwalający na
odtworzenie zamysłu autora

określony i jednoznaczny zespół
znaków

przekaz nieokreślony
i niejednoznaczny

Na czym polega otwartość dzieła sztuki w odniesieniu do tradycyjnego dzieła sztuki?
Odpowiedz, interpretując poniższy fragment książki Umberto Eco:

((Umberto Eco

Poetyka dzieła otwartego

Wartość estetyczna dzieła jest tym większa, im bogatsze są możliwości jego interpretacji [...]. W tym sensie każde dzieło sztuki, ukończone i zamknięte niby doskonale zbudowany organizm, jest równocześnie dziełem otwartym, poddającym się stu różnym interpretacjom [...].

Źródło: Umberto Eco, *Poetyka dzieła otwartego*, [w:] tegoż, *Dzieło otwarte. Forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych*, tłum. J. Gałuszka, Warszawa 1994, s. 26.

Wyjaśnij metaforyczne znaczenia przymiotnika „otwarty” w poniższych kontekstach:

1. *„Nowe dzieła [...] to dzieła „otwarte”, którym ostateczną formę nadaje interpretator [...]”.*

2. *„Każde dzieło sztuki [...] jest równocześnie dziełem otwartym, poddającym się stu różnym interpretacjom”.*

3. *„Dzieła Beria albo Stockhausena są „otwarte” w sensie mniej metaforycznym, bardziej konkretnym. Są to dzieła „niedokończone” [...]”*

Uzasadnij, że poniższy wiersz ma charakter dzieła otwartego:

“ Trzy najdziwniejsze słowa

Kiedy wymawiam słowo Przyszłość,
pierwsza sylaba odchodzi już do przeszłości.
Kiedy wymawiam słowo Cisza,
niszczę ją.
Kiedy wymawiam słowo Nic,
stwarzam coś, co nie mieści się w żadnym niebycie.

Źródło: *Trzy najdziwniejsze słowa*, [w:] Wisława Szymborska, *Widok z ziarnkiem piasku*, Poznań 1996, s. 66.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Filozofia postmodernistyczna

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

6) odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wymieni podstawowe założenia filozofii postmodernistycznej;
- zrozumie, jaki wpływ na sztukę wywarła filozofia postmodernistyczna;
- przeanalizuje fragmenty *Dzieła otwartego* Umberto Eco;
- wyjaśni założenia estetyki dzieła otwartego Umberto Eco.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- podająca;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie siadają w kręgu lub w ławkach ustawionych w formie podkowy – w sposób, który pozwoli na swobodną komunikację między nimi w czasie dyskusji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji, formułuje cel zajęć oraz kryteria sukcesu.
2. Uczniowie zapoznają się z sekcją „Wprowadzenie” i „Przeczytaj”.

Faza realizacyjna:

1. Zasadnicza część zajęć odbywa się w formie dyskusji. Nauczyciel zadaje pytania, komentuje odpowiedzi uczniów oraz włącza się do rozmowy. Celem wymiany zdań jest zrozumienie zjawiska postmodernizmu. Dobór pytań dostosowywany jest do dynamiki dyskusji. Mogą wśród nich znaleźć się następujące:
 - Jakie są podstawowe założenia filozofii postmodernistycznej?
 - Jaki wpływ na sztukę wywarła filozofia postmodernistyczna?
 - Czym charakteryzuje się postmodernizm filozoficzny?
 - Czym charakteryzuje się sztuka postmodernistyczna?
 - Czym różni się postmodernizm w sztuce i literaturze?
 - Na czym polega poetyka dzieła otwartego?
2. Po zakończeniu pracy nauczyciel prezentuje prezentację multimedialną. Uczniowie w parach odpowiadają, jakie idee postmodernizmu dostrzegają w kulturze i sztuce.
3. Nauczyciel przechodzi do sekcji „Sprawdź się”. Dzieli uczniów na 3 grupy (lub więcej, w zależności od czasu, który pozostał na pracę z ćwiczeniami). Przydziela uczniom zadania i wyznacza czas na ich realizację. Po zakończeniu pracy weryfikuje poprawność odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

Uczniowie w ramach podsumowania tworzą mapę myśli związaną z tematem, np.

Cechy sztuki i literatury postmodernistycznej

Praca domowa:

1. Opisz związek między poetyką dzieła otwartego a ideami filozoficznego postmodernizmu.

Materiały pomocnicze:

- Umberto Eco, *Dzieło otwarte. Forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych*, tłum. J. Gałuszka, Warszawa 1994.
- Andrzej Szahaj, *Co to jest postmodernizm?*, „Ethos” 1996, nr 33–34, s. 63–78.

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Prezentacja multimedialna” do podsumowania lekcji.